

УДК : 327.8(73:497)

Примљено:

20.12.2005

Прихваћено:

03.04.2006.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година II, vol. 2

Бр. 1/2006.

стр. 145-164

*Мамору Садакаѿа**

ХУМАНИТАРНА ИНТЕРВЕНЦИЈА И АМЕРИЧКА СПОЉНА ПОЛИТИКА ПРЕМА БАЛКАНУ

1. Увод

Током 1990-тих година, влада САД у ери Клинтона доделила је централно место у својој спољној политици људским правима и ширењу демократије. Најистакнутије питање у области људских права те деценије односило се на хуманитарну интервенцију за рачун народа којима прети катастрофа као последица унутрашњих збивања. Клинтонова администрација је чврсто бранила ово опредељење у контексту ратова на Балкану (Р. Фолк, 2003:152-153).

Савет безбедности је дао одобрење за војне интервенције у хуманитарне сврхе у Ираку (1991.) и Сомалији (1992.). Међутим, те интервенције нису образложене као "хуманитарне" (овај термин се не налази у Повељи УН) већ као претња "међународном миру и безбедности" и као такве, налазиле су се у надлежности и одговорности Савета безбедности на основу поглавља VI и VII Повеље УН. Хуманитарна интервенција била је допуштива уколико је одобри Савет безбедности (Л. Хенкин:825).

У случају Косова 1999., војна операција НАТО-а изведена је под називом "хуманитарна интервенција" без сагласности Савета безбедности. Без обзира на негодовање Савета безбедности: зашто су Сједињене Државе извеле војну интервенцију на тлу суверене државе? И зашто су интервенисале изван

* *професор на Универзитету Нагѿоја, Јапан и аутор више студија из међународних односа*

оквира Споразума НАТО пакта? У овом чланку, аутор разматра циљеве, легалност и легитимитет хуманитарне интервенције НАТО-а на Косову, и коначно преиспитује смисао ове интервенције. Хуманитарна интервенција, према А. Робертсу, биће уско дефинисана као: "акција принуде од стране једне или више држава уз употребу оружане силе у другој држави без сагласности њене владе, а ради спречавања патњи и страдања широких размера међу њеним становницима". (С. Тарур:21).

2. Косовска криза и ѿоуке из Босне

2.1. Дејтонски споразум и Косово

За разлику од побуна које су се понављале током осамдесетих, косовски Албанци, предвођени И. Руговом, окренули су се ненасилном отпору у читавом периоду деведесетих година, како би коначно дошли до своје политичке независности. Ругова је рачунао да ће политика ненасилног отпора бити најделотворнија за стицање подршке међународне заједнице која ће, по његовом уверењу, на крају крајева морати да призна легитимност права Косовара на самоопредељење, које је тако јасно артикулисано на референдуму из септембра 1991. Косовски Албанци су од Дејтонског мировног процеса очекивали повољне политичке исходе, али узалуд.

П. Лиота истиче да су два политичка неуспеха довела до запостављања очекивања косовских Албанаца и, до војне интервенције Запада као последице. "Први се догодио када су амерички преговарачи искључили косовске Албанце и сваки разговор о Косову из Дејтонских мировних преговора како би навели Милошевића да прихвати решење босанске дилеме. Други је проистекао из одбијања "Запада" да подржи легитимне покрете демократске опозиције у Србији и на Косову. Руговин зацртани пацифизам деловао је као привлачна алтернатива стандардима насиља и моћи који су доминирали на Балканској сцени током деведесетих година" (П. Лиота, 29)

Разочарани Дејтонским споразумом, косовски Албанци су постепено губили веру у стрпљиве методе свог руководства, гравитирајући према оружаној борби. Р. Каплан објашњава да у "овако нагомиланом разочарању и осећању изневерености лежи разлог нарастајуће подршке милитантној сепаратистичкој Ослободилачкој војсци Косова међу Албанцима - не само у Покрајини већ и у суседној Албанији као и у Македонији. Многи Албанци су из Дејтонског процеса извукли закључак да се

међународна пажња може привући једино ратом. У одсуству рата на Косову, сматрало се да нема журбе да се ово питање разматра. У том смислу, Ругова је јамачно постао жртва сопственог успеха." (Р. Каплан, 751-2).

Штавише, према М. Мекгвајеру, неразматрање будућег статуса Косова у Дејтону делимично се тумачи чињеницом да би свако изводљиво решење за Косово креирало опасан преседан, који би могао да дестабилизује крхке међуетничке *modus vivendi* на јужном Балкану. (М. Мекгвајер: 5-6) У оваквом политичком контексту након Дејтонског споразума, косовска криза је попримила карактер жестоких етничких сукоба између Срба и Албанаца у овој покрајини.

2.2. Одговор САД на косовску кризу: Лекције из Босне

Реагујући на косовску кризу, Клинтонова администрација извукла је поуке из рата у Босни. Клинтон је увидео да мора да убеди своје НАТО-савезнике да се прикључе акцији на Косову од самог почетка. С. Блументал, виши Клинтонов саветник, то овако образлаже: "У Босни, Буш је допустио савезницима да следе своје једностране интересе; Британци и Французи су се издајнички поигравали са Милошевићем, а потим се удружили да изазову збрку код Американаца. И управо као што је Клинтон извукао поуке из ове катастрофе, различити лидери у Британији, Француској и Немачкој су се такође учили на неуспесима својих претходника. Клинтон није више имао посла са владама Британије и Француске које подривају његове намере". (С. Блументал: 634-5).

Било је извесно да се јаз између Европе и Сједињених држава продубио у току рата у Босни као и да је кредибилитет НАТО-а озбиљно пољуљан. Стога се може рећи да је обнављање кредибилитета НАТО-а постало највиши приоритет америчке спољне политике.

Клинтон је изјавио: "Научили смо да на Балкану, нереаговање на бруталност изазива још већу бруталност. Али чврстином се могу зауставити војске и спасити животи. Ту лекцију морамо применити на Косову пре него што се деси оно што се десило у Босни". (М. Велер, 1999:498). Клинтон је такође схватио да су и у Босни и у Руанди, Сједињене Државе, као ненадмашна сила, својим нечињењем послале поруку остатку света. Положај незаменљиве нације додатно је извршио притисак на

Сједињене Државе да на себе преузму ширу и свестранију одговорност за међународну стабилност.

У ранијој фази бављења кризом на Балкану, Клинтон је био опчињен идејом да су вечити, непопустљиви етнички антагонизми, око којих је Запад могао да учини врло мало, покренули тамошње сукобе. Најзад је схватио да је политика та која представља позадину балканског огња. Клинтон се загледао у срце Милошевића и видео политичара - додуше злог, али ипак политичара. Пасивност и фатализам у спољној политици водили су у само-пораз. (С. Блументал:631)

3. Хуманитарна интервенција: Обнова и значење

3.1. Хуманитарна интервенција и Повеља УН

Криза на Косову била је у суштини унутрашњи проблем, етнички сукоб на тлу Југославије. Војна интервенција је свакако у супротности са начелом о забрани употребе силе и не мешању у унутрашња послове суверених држава. Члан 2(4) Повеље УН забрањује "претњу силом или употребу силе против територијалног интегритета или политичке независности неке државе" (са изузетком права на самоодбрану, Члан 51). Члан 2(4), опште је прихваћено, забрањује интервенцију неке државе у унутрашњем рату друге државе посредством војне помоћи некој од страна у сукобу. Без обзира на рат, постојала је и општа сагласност о томе да Повеља забрањује интервенцију било које државе у хуманитарне сврхе.

Према Повељи УН, сваку примену неодбрамбене силе строго контролише Савет безбедности, и свако заобилажење његовог ауторитета у намери да се избегне могући вето представља недопустиво преузимање закона у своје руке. Заобилажење ауторитета УН је убитачан уставни ударац за ауторитет Светске организације, као и суштинској забрани утемељеној у међународном праву о употреби силе. (Р. Фалк, 1999:850).

Међутим, у периоду након Хладног рата, готово апсолутна забрана хуманитарне интервенције која је владала у међународном праву двадесетог века почела је да слаби током последње деценије. Можемо истаћи да, распадом Совјетског савеза и стварањем једнополарног међународног система, Сједињене државе и њихови савезници заузимају водеће место, и у исти мах велику слободу деловања да спроводе овакве интервенције руководећи се сопственим интересима или захтевима јавног мњења (А. Коли: 134).

У биполарном сукобу између Сједињених држава и Со-вјетског савеза, готово свака војна интервенција САД морала је да буде заснована и образложена конкретним националним интересима САД везаним за одређени сукоб. Сједињене државе нису могле да приуште слободу ангажовања војних ресурса по питањима која се нимало нису тицала америчких интереса. Уклањањем препрека које је наметала совјетско-америчка биполарност, са истовременим нарастањем глобалне хегемоније САД, родила се идеја да је хуманитарна војна интервенција против масакра који спроводи држава најзад постала изводљива. (Ц. Керт:80)

Н. Чомски наводи да слабљењем совјетског фактора одвраћања, победници Хладног рата постају слободни да спроводе своју вољу под плаштом добрих намера, али зарад интереса који имају добро познати призив изван сфере просвећености. (Н. Чомски: 11)

У таквим политичким приликама након Хладног рата, користећи се кризом на Косову, Сједињене државе су желеле да ојачају кредибилитет НАТО-а, али не и активирање Савета безбедности. Међутим, војна интервенција на Косову је изван надлежности НАТО-а и уосталом, таква операција би несумњиво наишла на вето Русије и Кине. Стога су Сједињене Државе морале да изнађу начин како да спроведу војну кампању ван оквира Уједињених нација, то јест да нађу сврху која није "међународни мир и безбедност". Била је то "хуманитарна интервенција".

3.2. Принципи хуманитарне интервенције

Према у Повељи УН не може пронаћи ниједна одредба која говори о хуманитарној интервенцији, сада се чини оправданим да се разраде неки општи принципи на које би се позвао Савет безбедности у одобравању, а Генерални секретар у вођењу, хуманитарне интервенције УН. С. Марфи је набројао следеће принципе (С. Марфи: 322-3)

1. разлог за интервенцију треба да буде широко распрострањени недостатак људских права, као последица систематских и неселективних напада централне власти на цивиле, или системски крах јавног реда и поретка који за последицу има глад и расељавање цивилног становништва;

2. интервенцији треба да претходе озбиљни (не обавезно и дуготрајни) дипломатски напори ради окончања кршења људских права;
3. интервенција треба да по обиму буде ограничена на оне активности које су неопходне и сразмерне заустављању општег кршења људских права, што може да обухвати и стварање неопходних услова за национално помирење;
4. интервентне снаге треба да се повуку у најкраћем року након што обезбеде услове за престанак кршења људских права;
5. интервенцијом се има очувати територијални интегритет дотичне државе, што значи да се државне границе не могу прекрајати осим у крајње неуобичајеним приликама;
6. интервенција треба да се меша у структуре власти дотичне државе само онолико колико је то неопходно да би се обезбедио трајни мир (Марфи 322-323).

Чак и ако хуманитарна интервенција не може да јој пружи легалност, могуће је разматрати кампању НАТО-а по овим начелима са политичке тачке гледишта.

3.3. Инцидент у Рачку и интервенција

Предуслов да НАТО отпочне хуманитарну интервенцију било је пре свега опште непоштовање људских права. Ипак, укупан број насилних манифестација при крају 1998. и с почетка 1999. године, пре него што је НАТО донео одлуку да почне са ваздушним нападима, изгледа далеко мањи у односу на насиље у лето и јесен 1998. НАТО је тражио инцидент. У том тренутку догодио се "масакр у Рачку".

Масакр Срба над четрдесет наводних цивила у косовском месту Рачак био је у Европи и Вашингтону најшире доживљен као коначни знак упозорења, и као такав приказан у медијима. Преовлађујуће гледиште било је да се нешто мора учинити, и то брзо, или ће се босанска агонија катастрофално поновити, са штетним последицама по будућност Европе и кредибилитет трансатлантске алијансе (Р. Фолк, 1999:849-50).

За америчке званичнике, а нарочито за државног секретара Олбрајтову, инцидент у Рачку послужио је као зелено светло да се Косово коначно одвоји од контроле Милошевићевог режима, и уједно, да се Милошевић потенцијално елиминисе. "Моја прва реакција", Олбрајтова је касније прокоментари-

рисала, "била је да су (Срби) заправо започели кампању истребљења Косовара... био је то изазвани догађај... подстакао је све нас да кажемо да ово захтева крупнији план и постепено приступање војном планирању ваздушне кампање (Л. Коен: 260-1)

3.4. *Мировна конференција у Рамбујеу*

Конференција у Рамбујеу је била важна као озбиљан дипломатски напор пре него што се прибегне војној интервенцији. Међутим, Рамбује је био необична конференција утолико што су услове за решење спора у суштини диктирале државе које су је сазвале, док су саме сукобљене стране једино могле да одаберу или да потпишу. или да се суоче са војном одмаздом. У пракси, простора за преговоре је било, мада се води жива расправа о томе да ли је конференција намерно замишљена да доведе до одбијања српске/југословенске стране. (Р. Денројтер: 22)

Ц. Керт тврди да потези америчких дипломата током преговора у Рамбујеу, фебруара и марта 1999, јасно указују на то да су Сједињене Државе желеле да Србија одбаци политичко решење косовског проблема како би се оно даље искористило да оправда нападе НАТО-а на Србију. У том смислу, није било простора за компромис у садржају Анекса Б, под називом: "Статус мултинационалних снага за имплементацију". Анексом Б се одобравало слободно кретање снага НАТО-а и њихово извођење војних операција у било ком делу Савезне Републике Југославије, дакле и у самој Србији (Ј. Керт: 78)

Милошевић је касније окарактерисао разговоре у Рамбујеу као "диктат Клинтонове администрације". (Л. Коен: 263.). Југословенски министар спољних послова Јовановић је у Савету безбедности одмах после напада НАТО-а дао следећу изјаву: "по трећи пут у овом веку, српском народу је постављен ултиматум - 1914., па опет 1940-тих година. У оба случаја, Срби су одбили да капитулирају и одбацили ултиматуме. Данас се Југославија суочава са још једним ултиматумом - овога пута од НАТО-а, од такозваних демократских земаља. Понуђене су јој две алтернативе - или да се добровољно одрекне дела своје територије или да јој овај буде силом одузет. То је суштина "решења" понуђеног на "преговорима" у Француској. (Саопштење за штампу, СЦ/6657).

Као што је раније поменуто, изгледа да је од самог почетка намера Сједињених Држава у Рамбујеу била да наведу Југославију да одбије прелазни споразум и да се припреми терен за интервенцију НАТО. С обзиром на овакво стање ствари, днев-

ни ред око будућег статуса Косова био је тек споредан. Кажњавање Милошевићевог режима добило је приоритет над политичким статусом Косова и над помоћи косовским Албанцима чија су људска права била угрожена.

Контакт група је поновила да не подржава ни независност нити одржавање статуса кво. Принципи решења косовског проблема треба да се темеље на територијалном интегритету Југославије, узимајући у обзир права косовских Албанаца и свих житеља Косова у складу са стандардима ОЕБС-а, Хелсиншким принципима и Повељом УН. (М. Велер, 1999: 235). Контакт група заступа јачи статус Косова у оквиру Југославије и признаје да ово мора подразумевати висок степен аутономије. Повезаност између Клинтонове администрације и ОВК крајем 1990-тих проистичала је из заједничког непријатељства према Милошевићевом режиму у Београду, а не из америчке подршке сепаратистичком пројекту ОВК о Великој Албанији.

П. Гауен оштроумно запажа да је отпор који је НАТО има према захтевима косовских Албанаца за независност резултат више чинилаца: НАТО је страховао од могућности Велике Албаније која би дестабилизovala Македонију и имала утицаја на равнотежу на ширем подручју западног Балкана. САД су се плашиле да би самоопредељење Косова могло да доведе до цепања Дејтонског споразума, који је искључио могућност за самоопредељење босанских Срба, као и за прикључење босанских Хрвата Хрватској. (П. Гауен:48)

Заменик државног секретара, С. Талбот од почетка није придавао важност независности Косова и сматрао је могућност Велике Албаније опасном за Балкан.

" Ми смо суспендовали административну управу Београда у Покрајини. Али то не значи да ми подржавамо независност Косова. Сецесија би, пре свега, охрабрила поборнике Велике Албаније - јединствене државе која се протеже широм Балканског полуострва од Албаније до северозападне Македоније. Велика Албанија представљала би исту анатему за мир у региону као и Велика Србија." http://www.state.gov/www/policy_remarks/1999/990204_talbott_transat.html

Према већ наведеним принципима хуманитарне интервенције, конференција у Рамбујеу требало је да исцрпи сва дипломатска средства за компромис међу странама у кризи на Косову, али остала је далеко од тога.

Д. Чендлер запажа да су државе НАТО савеза пре биле спремне да зарате него да компромитују своју моралну премоћ тражећи решење кроз преговоре. Ричард Фолк такође запажа

да у таквим приликама, определивши се за рат, НАТО као да је одбацио своје правно, морално и политичко опредељење да прибегне рату само као крајњем решењу". (Л. Чендлер:178).

4. Хуманиитарна интервенција и америчка спољна политика

4.1. Ваздушни напад НАТО и С.А.Д

У таквим околностима, НАТО је 24.марта отпочео "Операцију здружених снага" против Југославије. Очигледно, НАТО је одлучио да је боље и не тражити одобрење, него да оно буде спречено ветом, што би можда искомпликовало дипломатске напоре за решење кризе и политички отежало војну акцију која је уследила. У вези са обимом акција који би требало да буде сразмеран циљу окончања кршења људских права, акције НАТО-а на Косову су избегле две повезане контрадикције у које су запале раније интервенције. Прва је била између циљева и средстава; друга између чувања мира и његовог наметања. На Косову, НАТО је од почетка недвосмислено показао спремност да употреби онај ниво ваздушних дејстава који се покаже као неопходан да се председник Милошевић примора на повлачење југословенских снага из Покрајине. Пошто је ово био циљ, питање непристрасности се није ни постављало. (Ј. Мејол: 275)

Операција здружених снага била је прва континуирана употреба силе током пола века постојања Алијансе, а акција је предузета без сагласности Савета безбедности УН. Био је то први случај војног притиска за заустављање кршења људских права које једна држава чини унутар својих граница над сопственим грађанима. Био је то такође и први случај да је стратешки циљ остварен ваздушним дејствима која нису била пропраћена континуираним копненим дејствима. (П. Лиота:29)

Клинтон се обратио нацији и затражио разумевање за ову операцију. "Морални је императив окончати ову трагедију. То је такође битно и за амерички национални интерес. Косово јесте мало, али оно лежи на једном од најважнијих раскршћа између Европе, Азије и Средњег истока. То је место сусрета ислама са западним као и православним крилом хришћанства. На југу су савезници, Грчка и Турска; на северу наши нови дипломатски савезници у Средњој Европи". (М. Велер, 1999:498)

Амбасадор САД при Уједињеним нацијама Барли, изјавио је у Савету безбедности: "Ми и наши савезници покренули смо војну акцију са јаким осећањем одбојности. Али верујемо да је таква акција неопходна као одговор на бруталне прогоне косовских Албанаца и кршење међународног права које чини Београд". (С/ПВ 3988)

С. Блументал подвлачи значај ове операције за трансатлантске савезнике; ако би се допустило тињање кризе и успех етничког чишћења, Европу би преплавиле избеглице. Људска трагедија била би застрашујућа. То би могло да деморализује централно-левичарске политичке партије, док би десничарске снаге угрбиле прилику да ојачају утицај, манипулишући страховима од навале имиграната и тражилаца азила. НАТО би деловао као слаба, неделотворна организација. Ширење НАТО-а би постала бесмислена вежба. (С. Блументал: 633)

4.2. *Редефиниција НАТО-а и С.А.Д.*

Како би се повратио и ојачао кредибилитет НАТО, током деведесетих, амерички креатори политике су се борили са проблемом поновног измишљања НАТО-а, нарочито редефинисања његове сврхе и чланства. Први корак у том редефинисању НАТО-а било је "проширење", пријемом у чланство три средњоевропске државе: Пољске, Мађарске и Чешке Републике. Међутим, Клинтонова администрација је уједно развијала концепцију да се амерички национални интереси на Средњем истоку, које угрожавају непожељне државе попут Ирака и Ирана, могу боље заштитити ако се у надлежности НАТО-а нађу не само нове територије унутар Европе већ и изван ње. НАТО који је спреман да изађе из "свог делокруга" био би од највеће користи на подручју Средњег истока, подједнако важан у питањима "тока виталних ресурса" као и "масовне производње нуклеарно-биолошко-хемијског наоружања и његовог пласмана". (Р.Синг:75).

Клинтонова администрација настојала је да редефинише и прошири смисао НАТО-а у правцу истока кроз промоцију новог Стратешког концепта који би био усредсређен на нове претње и задатке. Нови Стратешки концепт би артикулисао једну свеобухватну и растегљиву редефиницију "ризика и претњи по безбедност"; безбедност Алијансе изложена је већем броју војних и невојних ризика који су вишесмерни и често тешко предвидљиви. Ови ризици обухватају несигурност и нестабилност унутар и око евроатлантске зоне и могућност избијања регионалних криза на рубу Алијансе, које могу брзо да

ескалирају.... Сваки оружани напад на територију Савезника, из било ког правца, потпадао би под Члан 5 и 6 Вашингтонског споразума. Међутим, на безбедносне интересе Алијансе могу деловати и други ризици ширег обима, у које спадају тероризам, саботажа и организовани криминал, као и ометање токова виталних ресурса (Р. Синг: 76)

У овом новом Стратешком концепту, врло је вероватно да је Балкан - који је истовремено и у Европи и изван ње и који представља мост између Европе и Средњег истока - био очигледно место за почетак великог марша НАТО савеза ван свог круга према виталним ресурсима.

С. Талбот је подвукао улогу Европе у новој стратегији. "Деценијама, САД су биле усредсређене на то шта могу да учине за Европу. Данас САД много више размишљају о томе шта могу да учине са Европом - да унапреде заједничку безбедност, просперитет и демократске вредности. Али је такође потребно сагледати и то да већина садашњих и догледних изазова за европску безбедност подразумева мисије које не потпадају под Члан 5; стога је потребно да будемо боље припремљени да се и са њима ухватимо у коштац." (http://www.state.gov/www/policy_remarks/1999/990204_talbott_transat.html).

Овде морамо да обратимо пажњу на значење "кредибилитета НАТО". За Сједињене државе, он означава монолитну алијансу и њихову централну позицију. Током припрема, као и саме НАТО акције, поново се показала америчка стратегија која је само истакла амерички примат и уједно јасно доказала да би Европи могла да припадне улога тек другоразредног савезника у условима униполарне глобалне моћи, у којој она може да задржи за себе улогу ограничену на војне аспекте безбедности. Међутим, ситуацију у пост-хладноратовској ери компликује и то што се два процеса ширења ка истоку, проширење ЕУ и НАТО-а у појединим случајевима преплићу, а у другом, пак, међусобно сукобљавају на Балкану.

4.3. Хуманитарна интервенција и домаћа политичка сцена

Сједињене Државе јесу интервенисале у Босни и на Косову, што упућује на њихову континуирану спремност да и даље буду миротворац Европе. Али, испод површине, на видело је излазила другачија слика. Американци и њихови изабрани представници су постепено увиђали да једна богата и демократска Европа у којој влада мир може да се стара о себи. Стога је бивши амерички државни секретар Хенри Кисинџер, нима-

ло изолациониста, пред почетак бомбардовања Косова заступао став да "предложено ангажовање (америчких трупа) на Косову није везано за било какву претњу безбедности САД као што је овај концепт традиционално замишљен... Уколико Косово и јесте безбедносни проблем, онда је то ствар Европе, превасходно због таласа избеглица које би сукоб могао да покрене. Косово није ништа већа претња за Америку него што је Хаити био за Европу" (К. Капчен, 64-5)

Косово је представљало тачку размимоилажења у међународним односима због тога што су НАТО снаге, предвођене САД, напале суверену националну државу у циљу заштите људских права. Али за многе у Америци, "амерички век" завршио се на узнемирујуће сличан начин: уз снаге С.А.Д. ангажоване у удаљеним земљама на решавању последица геноцидних тенденција у недемократским режимима. (Р. Синг: 62)

Ангажовање Америке на Балкану било је у најбољем случају малодушно и имало је танушну политичку подршку. Од самог почетка, председник Клинтон је блокирао слање копнених снага, уз инсистирање да се бомбардери алијансе не спуштају испод висине од 15. 000 стопа како не би били оборени. Иако је ово била поука извучена из интервенције у Сомалији 1992., то је значајно ограничило војну операцију и ослабило удео НАТО-а у дипломатији притиска.

Демократска друштва су спремна да поднесу велике губитке ако су у игри важни интереси, а посебно ако се суоче са озбиљним угрожавањем сопственог опстанка или крупних економских или стратешких интереса које јавно мњење може лако да схвати. Али када је реч о интервенцијама које јавност превасходно доживљава као хуманитарне, а само посредно као повезане са безбедносним интересима, ниво толеранције за људске жртве је у том случају минималан.

Клинтонова администрација је водила војне операције изузетно брижљиво како би избегла страдање америчких војника. На Косову, она је страховала да ће чак и најмањи губитак довести до осипања јавне подршке овој акцији. Ситуацији у којој се нашао председник Клинтон није нимало ишла у прилог чињеница да је опозиција контролисала и Сенат и Представнички дом. Месец дана након почетка рата у коме није било ни једне једине америчке жртве, Представнички дом је ипак изразио озбиљну неверицу, гласајући 290 према 139 против финансирања америчких копнених трупа које би биле упућене у Југославију без одобрења Конгреса. Представнички дом показао је за нијансу више авантуристичког духа по питању вазду-

шних дејстава, са нерешеним исходом (213-213) у изгласавању резолуције којом се подржава бомбардовање. Овакво држање конгреса тешко да је представљало громогласну потврду америчког опредељења за стабилност у срцу Европе. Битка за Косово је тиме истакла нарастајуће неслагање између америчког наступа у спољној политици и унутрашње политике.

4.4. Нултии губици НАТО-а и косовске избеглице

Операција "нултих губитака" није дала резултате у оба рању Милошевићевог режима и окончању конфликта према првобитном плану. Изгледа да је управо таква неделотворност ваздушне кампање на косовском ратишту била кључни мотив за команду САД да преусмери главнину дејстава на стратешко бомбардовање привредних и цивилних мета у Србији. (П. Гауен: 43). Искључиви ослонац на ваздушне ударе значио је да НАТО, уколико жели да примора Милошевића да прихвати његове услове, мора да напада мете од опште важности за најширу цивилну популацију, и да те нападе мора да изводи на начин који доводи у опасност и оне који не учествују у борбама (А. Кол: 144).

Са ниједним губитком за НАТО с једне, али и све већим бројем избеглица и азиланата са друге стране, где и како да у овој ситуацији нађемо елементе непристрасног и хуманитарног?

Штавише, појам "рата без људских губитака" доживео је ерозију пред бедемом који је мукотрпно грађен током читавог двадесетог века против олаке употребе војне силе. У мери у којој Косово сматрају "успехом", политички лидери могу да заузму гледиште да је употреба силе путем ваздушних дејстава пречишћени инструмент државничке вештине за који је потребан мањак моралних скрупула и одсуство међународних санкција (А. Кол:149).

4.5. Двосїруки аршини хуманиитарне интїрвенције

Деценија о којој је реч забележила је најмање четири упоредива примера где је држава као представник једне етничке групе систематски вршила насиље над другом етничком групом која живи у истој држави; Руанда, Бурунди, Судан и Ирак. Као и на Косову, у сваком од ових случајева нису доведени у питање традиционални, очигледни амерички национални интереси. Међутим, за разлику од Косова, где је постојао мање очигледан али значајан интерес САД (промоција НАТО-а као међународне институције била је у средишту импресивне стра-

тегије САД) у остала поменуа четири случаја није се нашао пред искушењем ниједан други амерички национални интерес. Упркос читавој реторици о људским правима и хуманитарној интервенцији, Клинтонова администрација заправо није била вољна да уђе у рат на чисто хуманиитарној основи, без обзира на то колико је сама ситуација била убедљива. (Ј. Керт:81).

По завршетку Хладног рата, западне владе су преузеле вођство у промовисању људских права и демократских вредности, али њихова спремност да интервенишу у унутрашњим питањима држава, чије су владе прекршиле ове норме је и даље била врло селективна, нарочито тамо где то није имало директне везе са њиховим сопственим интересима. (Ц. Мејол:273)

Оно што штети америчком кредибилитету није то што Сједињене Државе делују у складу са својим интересима, већ то што тврде да су мање заинтересоване од свих осталих. Постоји упадљив раскорак, примера ради, између жустрих америчких захтева да се Милошевићу суди пред Хашким трибуналом за злочине у Босни и на Косову и подједнако упорног одбијања САД да одобре формирање Међународног суда за злочине (А. Кол: 148)

Па ипак, док се опирање Америке да интервенише широм света осуђује као колебљивост, интервенција САД по правилу побуђује оптужбе за јенкијевски империјализам. Жељена или не, Америка је често на удару критика било да војно интервенише или не. Ово је неизбежно довело до тврдњи о двоstrukим стандардима, али потешкоће око оправдавања победа без крвопролића америчким унутрашњим императивима као и њена потреба да одрже коалиционо јединство УН и НАТО (које налаже уздржаност у примени силе) насупрот бруталности грађанског рата и геноцида (који изискује брзо решавање) је константа која се опире универзалним рецептима.

5. Хуманиитарна интервенција и њена процена

5.1. Нови интервенционизам и традиција праведног рата

Хуманитарна интервенција се увек може правдати својом "хуманитарном" сврхом, без обзира на стварну сврху која стоји иза ње. Према Н. Кришу, мали број тема из области међународних односа је фасцинирао толики број писаца као што је то случај са проблемом хуманитарне интервенције, а свакако је веома мали број тако заслепљујућих. Расправе о овом

проблему увек су усредсређене на суштину, а заговорници права да се интервенише из хуманитарних разлога су упорно истицали своју вишу моралност у односу на противнике. (Н. Крич: 2)

Обраћање В. Хавела је типичан пример за то; постоји нешто што ниједна разумна особа не може да оспори: ова (НАТО кампања) је вероватно први рат који није вођен у име "националних интереса", већ у име принципа и вредности. Алијанса се бори из забринутости за судбину других. Бори се зато што ниједна пристојна особа не може да са стране посматра систематско, државно-режирано убијање других људи. (Д. Чендлер: 68)

Чини се да овде постоји скривена замка у аргументу о хуманитарној интервенцији. Као што тврди Д. Чендлер, чак и најгори резултати међународног мешања у региону тумачени су не као доказ неуспеха политике НАТО и САД већ, по речима Председника Клинтона: "пружили смо им шансу да остваре мир, а они су је прокоцкали". Шта год се дешавало у дотичној земљи, под међународним санкцијама или војном акцијом, може се приказати као боље од неинтервенције. У случају држава-отпадника, претпоставка да је геноцид неизбежан, или да се за кризу може окривити "култура насиља" значи да се неуспех политике стране која интервенише у одбрану људских права може лако превазићи. Осим у случају да од ње страдају сви етнички Албанци на Косову, успех НАТО-ве насумичне бомбашке кампање био је загарантован (Д. Чендлер: 74-5).

Н. Чомски оштро критикује оно што називамо "новим интервенционизмом". "Нови интервенционизам поздравила је интелектуална јавност и проучаваоци права који су прогласили ново раздобље у међународним односима у коме ће просвећене државе најзад моћи да употребе силу тамо где "верују да је то праведно" одбацујући "рестриктивна стара правила" и повинујући се "модерном поимању правде" које сами обликују.... Забринуте смо због 'настајућих норми оправдане интервенције' држава или савеза које не траже или не добијају дозволу међународне заједнице, али ипак користе силу зато што "верују у њену праведност". (Н. Чомски: 4)

У вези са тим, недавна изјава америчких интелектуалаца: "За шта се боримо?" као да потврђује аргумент Чомског. "Разум и помно морално промишљање такође нас уче да постоје времена у којима први и најбитнији одговор на зло јесте да се оно заустави. Постоје времена када је ратовање не само мо-

рално допуштено, него и морално неопходно, као одговор на кобне чинове насиља, мржње и неправде. Данашње време је такво" http://www.propositionsonline.com/html/fighting_for.html

5.2. Хуманитарна интервенција и 11. септембар

Расправе о хуманитарној интервенцији у случају кризе на Косову поставиле су пред нас класичне проблеме у новом руху у склопу међународних односа у пост-хладноратовској ери. Од нас се тражи одговор на тешка питања у вези са дихотомијом између права човека и државног суверенитета, између етичког и политичког, коначно о самој валидности ових дихотомија. Јесу ли ове теме и даље важеће након 11. септембра? После 11. септембра, улазећи у "нову врсту рата", Сједињене Државе као да су одбациле напетост коју је постављала расправа о хуманитарној интервенцији. Шта се то догодило на путу од Косова до Кабула?

Р. Фолк ово критично питање образлаже на следећи начин: "Пре 11. септембра често је долазило до жучних расправа око тога да ли се обрасци хуманитарне дипломатије развијају у опште корисном смеру. После 11. септембра, овакве расправе знатно су изгубиле на упадљивости, као да више уопште нису биле политички релевантне. Тешко је замислити неку значајнију међународну иницијативу како позива на хуманитарну интервенцију све док се води глобални рат против тероризма. Када је реч о америчкој спољној политици, 11. септембар као да је изразито залагање за међународна људска права потиснуо у сферу носталгије, везујући га за неки једноставнији, питомији свет који више не постоји." (Р. Фолк, 2003, 155-6, 166)

5.3. Хуманитарна интервенција и њена процена

Хуманитарна интервенција НАТО-а је према Повељи УН незаконита акција и политички је неоправдана, чак и када се о њој суди полазећи од начела хуманитарне интервенције које је поставио С. Марфи. У овом смислу, с тачке гледишта заштите људских права косовских Албанаца, може се слободно рећи да је хуманитарна интервенција била потпуни промашај.

Ако оваква акција значи право страних држава да интервенишу у недостатку доказа о тешким и широко распрострањеним повредама међународних људских права, то даје одрешене руке хегемонистичким државама да употребе силу у сврхе које су видно неспојиве са међународним правом (Ц. Чарни: 841). Што се више буде пружала могућност да концепт милита-

ризма у име људских права добије легитимитет, нарастаће и неједнакост између држава-спроводилаца и остатка света. На овај начин ће западним силама предузимање војних акција бити лакше, а оспоравање легалитета војне интервенције мање моћним државама теже. (Д. Чендлер: 191).

Међутим, када је у питању *realpolitik*, или спољна политика САД, она је послужила да се постигне већи број циљева. Д. Џонстон набраја следеће резултате у спољној политици Сједињених држава:

- Афирмисати ауторитет Сједињених држава у одлучивању о томе где и како спровести "хуманитарну интервенцију";
- Рехабилитовати агресивни рат као морално прихватљив и чак нужан продужетак политике, у испуњавању самозваних "хуманитарних" циљева;
- Поставити војну акцију Сједињених Држава и њихових НАТО-савезника изнад постојећег међународног права, захваљујући идеји "хуманитарног рата", најновијег оличења "бремена белог човека";
- Јасно пред целим светом приказати технолошку надмоћ војне опреме САД - како пред НАТО-савезницама које морају да је купују, тако и пред осталима који морају да је се плаше;
- Потврдити, на његов педесетогодишњи јубилеј, виталност једног новог, агресивнијег НАТО-а коме је додељена нова пост-хладноратовска мисија неограничена Споразумом или географским оквирима;
- Афирмисати доминацију Сједињених Држава над тек зачетом "спољном и безбедносном политиком Европске Уније";
- Успоставити примат НАТО-а над Европском унијом у интеграцији држава Средњоисточне Европе, са кључним економским и политичким импликацијама;
- Спречити да само Европа - нарочито Немачка - постане једина хегемона сила на Балкану и тако блокирати много "већу Европу" која се протеже на истоку до словенских држава и средње Азије на рачун Сједињених држава.

Ипак, цена постизања ових циљева плаћена је животима косовских Срба и Албанаца. Пред ваздушним нападима са висине од 15,000 стопа, многи становници Косова и Србије били

су приморани да као избеглице и расељена лица напусте своја насеља. Косовска криза и савезничка војна операција се могу окарактерисати као "Источно питање" данашњице.

Другим речима, велике силе, које се данас зову државе Контакт-групе, ушле су у велику трку за стратешку, политичку и економску хегемонију или вођство на Балкану. Овде се отворила борба за превласт између ОЕБС-а кога Русија сматра водећим ауторитетом за питања мира и безбедности у Европи, ЕУ и њених још увек слабашних покушаја да успостави свој безбедносни идентитет и циља Сједињених Држава и Велике Британије да очувају доминантну улогу НАТО-а.

Литература:

- S. Blumenthal (S. Blumental), *The Clinton Wars: An Insider's Account of the White House Years*, London, Penguin Books Ltd, 2003
- R. Caplan (R. Kaplan), "International Diplomacy and the Crisis in Kosovo", *International Affairs*, 74(4), 1998
- R. Chandler (R. Čendler), *From Kosovo to Kabul: Human Rights and International Intervention*, London, Pluto Press, 2002.
- J. Charney (X. Čarni), "Anticipatory Humanitarian Intervention", *The American Journal of International Law*, Vol. 93, 1999
- C.Chinkin, (Č.Činkin) "Kosovo: A 'Good' War or 'Bad' War", *The American Journal of International Law*, Vol.93, 1999
- N. Chomsky (N. Čomski), *The New Military Humanism: Lessons from Kosovo*, Monroe, Common Courage press, 1999
- L. Cohen (L. Koen), *Serpent in the Bosom: The Rise and Fall of Slobodan Milosevic*, Boulder, Westview Press, 1999
- A. Coll (A.Kol), "Kosovo and the Moral Burdens of Power", in A. Bacevich, E. Cohen eds, *War over Kosovo*, New York, Columbia University Press, 2001
- R. Dannreuther (R. Denrojter), "War in Kosovo: History, Development and Aftermath", in M. Buckley, S. Comings, eds., *Kosovo: Perceptions of War and Its Aftermath*, London, Continuum, 2001.
- Independent International Commission on Kosovo, *Kosovo Report*, New York, Oxford University Press, 2000
- R. Falk (R.Folk), "Kosovo, World Order, and the Future of International Law", *The American Journal of International Law*, Vol.93, 1999
- R. Falk (R.Folk), *The Great Terror War*, Glouchestershire, Ariss Publishing Ltd, 2003
- P. Gowan (P. Gauen), "The War and Its Aftermath", in P. Hammond, E. Herman, eds., *The Media and the Kosovo Crisis*, London, Pluto Press, 2000.

- N. Krisch (N. Krič), "Legality, Morality and Dilemma of Humanitarian Intervention after Kosovo".
- C. Kupchan (Č. Kapčan), "Kosovo and the Future of U.S. Engagement in Europe: Continued Hegemony or Impending Retrenchment?", in P. Martin, M. Brawley, eds., *Alliance Politics, Kosovo, and NATO's War*, New York, Palgrave, 2000.
- J. Kurth (Dž. Kert), "First War of Global Era: Kosovo and U.S. Grand Strategy", in A. Bachevich, E. Cohen, eds, *War over Kosovo*, New York, Columbia University Press, 2001.
- L. Henkin (L. Henkin), "Kosovo and the Law of 'Humanitarian Intervention' ", *The American Journal of International Law*, Vol.93, 1999.
- D. Johnstone (D. Džonston), "Nato and the New World Order: Ideals and Self-Interest" in P. Hammond, E.Herman, eds., *The Media and the Kosovo Crisis*. London. Pluto Press, 2000.
- P. Liotta (P. Liota), "After Kosovo: Terminal Ambiguity", *Problems of Post-Communism*, 49(3), 2002.
- J. Mayall (Dž. Mejol), "The Concept of Humanitarian Intervention Revisited", in M. Buckley, S. Cummings, eds., *Kosovo: Perceptions of War and Its Aftermath*, London, Continuum, 2001
- M. McGwire (M. Mekgvajer), "Why did we bomb Belgrade?", *International Affairs*, 76(1), 2000.
- S. Murphy (S.Marfi), *Humanitarian Intervention: The United States in an Evolving World Order*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1996.
- J. Nye (Dž. Naj), *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*, New York, University Press, 2002.
- A. Roberts (A.Roberts), "The So-Called 'Right' of Humanitarian Intervention", (presented at Kyushu University, 7 July 2001)
- R. Singh (R.Sing), "American Perceptions", in M. Buckley, S. Cummings, eds., *Kosovo: Perceptions of War and its Aftermath*, London, Continuum, 2001.
- S. Tharoor (S. Tarur), S.Daws (S. Dos), "Humanitarian Intervention", *World Policy Journal*, summer, 2001.
- R. Wedgwood (R.Vedžvud), "NATO's Campaign in Yugoslavia", *The American Journal of International Law*, Vol.93, 1999
- M. Weller (M. Veler), *The Crisis of Kosovo 1989-1999: From the Dissolution of Yugoslavia to Rambouillet and the Outbreak of Hostilities*, Cambridge, Documents & Analysis Publishing Ltd, 1999.
- M. Weller (M. Veler), "The Rambouillet Conference on Kosovo", *International Affairs*, 75(2), 1999

* *

*

У наше време и највећи рајови и најсавршеније победоносности и неодољиво решавају питања због којих се рајовало и победило, али зато остварају редовно велик број нових и тежких питања.

Иво Андрић, Госпођица